

Kšicová, Danuše

K některým problémům kulturní politiky SSSR a ČSR v meziválečném období

In: *Padesát vítězných let : sborník prací z vědecké konference filosofické fakulty University J. E. Purkyně k 50. výročí vzniku Komunistické strany Československa*. Vyd. 1. Brno: Universita J.E. Purkyně, 1973, pp. 139-144

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/126219>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

K NĚKTERÝM PROBLÉMŮM KULTURNÍ POLITIKY SSSR A ČSR V MEZIVÁLEČNĚM OBDOBÍ

DANUŠE KŠICOVÁ

V první polovině padesátých let vžil se názor, že kultura v předmnichovské republice byla orientována převážně na Západ. Přestože od té doby byla studiu československo-sovětských kulturních styků věnována značná pozornost, nebyla tato ničím nepodložená argumentace zcela vyvrácena. Aby bylo možno rozřešit danou problematiku jednoznačně, bylo by třeba provést analogické výzkumy také v oblasti česko-západních styků ve dvacátých a třicátých letech a konfrontovat je s kontakty československo-sovětskými. Avšak i z materiálů, které jsou prozatím dostupné, dá se usuzovat, že situace byla v této době přinejmenším vyrovnaná. Je zřejmé, že zásluhu o to měla i nově vzniklá politická strana KSČ, která se v ČSR od počátku dvacátých let snažila vytvořit nutnou protiváhu vlivu ruské emigrace, který byl zvláště v prvních dobách silný.

Situace byla ovšem značně komplikována především tím, že všechny složky, ať byly orientovány levě či pravě, snažily se využít proruských sympatií, jež byly v českých zemích tradiční. Je to jasně patrné např. z programu Česko-ruské jednoty, založené 28. dubna 1919, která si kladla za úkol pěstovat československo-ruskou vzájemnost, poznávat ruský život a seznamovat s ním naši veřejnost, stejně tak jako ruské přistěhovalce se životem Československa. V průběhu prvního rušného roku, kdy se tam setkávali čeští legionáři s bývalými zajatci z táborů, první emigranti i čeští přátelé všeho ruského a kdy nebyla společnost nijak subvencována, byl jejím předsedou Fr. Táborský. Jeho nástupcem byl Jiří Polívka, který ji vedl po několik let, kdy již organizace získala určitou podporu ministerstva zahraničí.¹ Podobně tradičně rusofilská byla i Společnost slovanské vzájemnosti. V letech 1919–1921 byl jejím předsedou Vratislav Černý. Když pak byla v roce 1925 obnovena, vystřídal jej v této funkci Fr. Táborský.² Zaměření tohoto spolku je jasně patrné z projevu většiny řečníků na manifestační schůzi Politického klubu Omladinářů devadesátníků, konané 1. května 1926.³ Nejsympatičtějším rysem byla proklamace kulturní mezislovanské spolupráce, jak ji vyjádřil ve svém projevu především její předseda. Táborský tehdy konfrontoval dosavadní situaci ve slovanské vzájemnosti s realistickým programem slovanské součinnosti, jak jej

¹ O práci této organizace srov. podrobněji Anna Tesková, *Česko-ruská jednota*, Slovanský přehled 1914–1924. Sborník statí, dopisů a zpráv ze života slovanského. Usp. A. Frinta a Fr. Tichý, Praha 1925, str. 221–223.

² Podrobněji viz v čl. A. F., *Ostatní orgány slovanské vzájemnosti*, Slovanský přehled 1914–1924, str. 229–232 a ve zprávě Společnosti slovanské vzájemnosti v Praze, Národní osvobození 2, 1925, č. 72, str. 6.

³ Projevy přednesené na tomto večeru vyšly ve sborníku *O slovanském sjednocení*, nákl. Politického klubu omladinářů devadesátníků, Praha 1926.

v polovině minulého století formuloval Havlíček ve svém Slovanu.⁴ Na tomtéž večeru však vystoupil i bývalý rektor kyjevské university E. V. Spektorskij s příspěvkem ostře protisovětským. Obě tyto společnosti se politicky přimykaly k hradnímu křídlu. (Např. Táborský se v citovaném příspěvku plně ztotožnil s názory Ed. Beneše na současné problémy slovenské politiky.⁵ Nacházely v nich uplatnění i pomoc především ruští emigranti, stejně jako v dalších osvětových organizacích, jakými byla ve dvacátých a třicátých letech Ruská matice, Komitét ruské kultury nebo v oblasti výtvarného umění Seminář a později Institut N. P. Kondakova. Je ovšem nutno konstatovat, že přes politickou konzervativnost svých představitelů vykonaly tyto společnosti v praktické kulturní vzájemnosti velký kus práce. Jako doklad můžeme uvést např. vynikající Kondakovou monografii o ruských ikonách, vydanou počátkem třicátých let Institutem N. P. Kondakova v Praze.⁶

Politickou protiváhou této činnosti byly akce, které se programově hlásily ke spolupráci se Sovětským svazem. Takto se projevovala především Společnost pro hospodářské a kulturní sblížení s Novým Ruskem (později s SSSR), založená roku 1925. Vydávala časopis *Nové Rusko*, redigovaný E. Lustigem a Zd. Nejedlým, který byl také iniciátorem nového spolku.⁷ Prestiž organizace byla posílena zvláště ve třicátých letech po navázání diplomatických styků mezi ČSR a SSSR (9. června 1934) a po uzavření smlouvy o vzájemné pomoci obou států a Francie v případě válečného konfliktu (16. května 1935). Pokroková orientace československé zahraniční politiky, podporovaná v té době i KSC, spolu se stále narůstajícím nebezpečím fašismu, ovlivnily ostatně celou řadu kulturních akcí, jak se o tom ve stručnosti ještě zmíníme. Společnost pro kulturní a hospodářskou spolupráci s SSSR měla v roce 1937 již 2885 členů, začala vydávat vlastní časopis *Praha—Moskva*, ve své knihovně měla na 10 000 svazků a odebírala 75 novin a časopisů. Do Prahy—Moskvy psala řada předních kulturních pracovníků, jak to bylo zvláště patrné v jubilejním čísle, věnovaném stoletému výročí Puškinovy smrti: vedle J. Weila, Zd. Nejedlého, J. Horáka, E. F. Buriana aj., sem přispěl i prezident Ed. Beneš, pod jehož záštitou se ostatně konaly všechny kulturní akce ke zmíněnému Puškinovu jubileu.⁸

Československo-sovětské kulturní vztahy v meziválečném období se

⁴ H. B., *Slovenská politika*, Slovan 1850, sv. 2, str. 552–561, 589–594, 621–626.

⁵ Srov. Edvard Beneš, *Problémy slovenské politiky*, Slovenský přehled 1925, str. 5–19, 81–106, 241–249, 321–345.

⁶ N. P. Kondakov, *Ruská ikona*, sv. I.–IV., Seminarium Kondakovianum, Praha 1928–1933.

⁷ Zajímavým příspěvkem Zd. Nejedlého, uveřejněným v tomto časopise, je článek *České rusofilství*, *Nové Rusko* 1, 1925, str. 2–6. Program Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s Novým Ruskem je stručně shrnut v cit. čl. A. F., *Ostatní orgány slovenské vzájemnosti*. Spolek si kladl za cíl především informovat českou veřejnost o sociálním, ústavním, právním, vědeckém, technickém, uměleckém, školském atd. stavu Sovětského svazu, a to jak přednáškami, tak i založením knihovny a časopisu.

⁸ Šlo o tyto příspěvky v Praze—Moskvě I, 1936–1937: Jiří Weil, *K Puškinovým oslavám*, str. 292; Zd. Nejedlý, *SSSR a A. S. Puškin*, str. 326; Jiří Horák, *Náš stoletý boj o Puškina*, str. 327; E. F. Burian, *K inscenaci Puškinova Oněgina*, str. 332; Edvard Beneš, *Puškin, genius pokrokového lidstva*, str. 325; *Puškinské slavnosti*, str. 342.

ovšem nevyčerpávaly jen činností spolkovou, přednáškovou a žurnalistickou. Byla to pestrá škála nejrůznějších projevů od programu a orientace nakladatelství přes překladovou, kritickou a literárněhistorickou literaturu k repertoáru divadel a koncertů včetně pohostinských vystoupení umělců a uměleckých souborů z SSSR až po osobní kontakty, navazované buď za pobytu sovětských spisovatelů a žurnalistů u nás nebo našich v Sovětském svazu. Zvláště bohatá byla činnost ediční, jak se o ni starala v oblasti klasické literatury především Ottova Ruská knihovna, vydávaná až do konce dvacátých let;⁹ na ni pak navázala v oblasti současné sovětské literatury moderněji koncipovaná Nová ruská knihovna Melantrichu, založená roku 1928 pod redakcí Boh. Mathesia. Zde vycházela nová díla M. Gorkého, Al. Tolstého, A. Fadějeva, K. Fedina, V. Katajeva, B. Tyňanova, V. Šklovského, L. Leonova, B. Pasternaka a jiných špičkových sovětských autorů. Již o pět let dříve, v roce Leninova úmrtí, začalo vydávat Komunistické nakladatelství v Praze Leninskou knihovnu, kde byly otištěny překlady děl V. I. Lenina i jiných marxistických filosofů a politiků. V roce 1931 pak začal vydávat K. Borecký v Praze edici Sovětský spisovatel a Malou knihovnu leninismu za redakce J. Weila, jednoho z prvních, kdo u nás již počátkem dvacátých let informovali o současné sovětské literatuře. Byla to především jeho knížka Ruská revoluční literatura (Praha 1924) a publikace z téhož roku Kulturní práce sovětského Ruska. Současně s ním vydal svou zasvěcenou studii, doplněnou ukázkami soudobé poezie. Fr. Kubka pod názvem Básníci revolučního Ruska. Byly to první publikace, jež s citem pro umělecký tvar a s pochopením pro nové proudy v současné sovětské poezii orientovaly českého čtenáře v složitě kulturní situaci, vytvářející se v SSSR počátkem dvacátých let. Fr. Kubka přitom využíval svých vlastních zkušeností, nabytých v Rusku za první světové války a bezprostředně po ní. Tyto zážitky ztvárnil posléze i umělecky ve své románové epeji Veliké století.¹⁰ Svě proruské sympatie vyjádřil ostatně i později ve svých četných memoárech, kde zvláště výstižně zachytil dobu první republiky, kdy měl možnost za svého desetiletého působení v Prager Presse poznat řadu předních kulturních a politických pracovníků.¹¹

Není naším úmyslem – v tomto stručném příspěvku to není ani možné – vyčerpat celé bohatství česko-ruských kulturních vztahů mezi oběma válkami. Porovnáme-li však dvacátá a třicátá léta, musíme konstatovat, že navázání normálních diplomatických styků mezi oběma státy a diplomatická jednání, vedená mezi státními činiteli včetně oficiálních návštěv (jako byla např. setkání ministra zahraničí Ed. Beneše s M. Litvinovem v Mariánských Lázních v roce 1934 nebo Benešův zájezd do SSSR v roce 1935) přispěly nebyvalou měrou k podnícení dalších akcí.

Jednou ze závažných kulturních událostí, podporovaných hlavou státu, bylo u nás Puškinovo jubileum v roce 1937. Kromě zmíněného časopisu

⁹ Vycházela po dobu třiceti let v letech 1888–1928.

¹⁰ Fr. Kubka, *Veliké století*, d.l. – 5. Čs. spisovatel, Praha 1959–1963, srov. hlavně 2. d. *Básníková svatba*, 1960.

¹¹ Jsou to hlavně tyto knihy: *Na vlastní oči*, Čs. spisovatel, Praha 1959; *Hlasy od východu*, tamtéž 1960; *Mezi válkami*. Masaryk a Beneš v mých vzpomínkách, Svoboda, Praha 1969.

Praha—Moskva uveřejňovaly četné příspěvky i mnohé další odborné časopisy a deníky. Tak např. Slovo a slovesnost přineslo hned pět zajímavých statí předních slavistů. Roman Jakobson si zde kromě Bártových překladů z Puškina všimá jeho slavné básně Exegi monumentum. Arne Novák vzpomíná zapomenutého Puškinova průkopníka u nás J. P. Koubka. Folklorista P. Bogatyrev si klade otázku, zda Puškin ve svých Písniích Západních Slovanů použil slovenských písní. F. Wollman sleduje Puškinovu cestu k baladické dramatice.¹² Puškinovou dramatickou tvorbou, v níž vidí blízkou příbuznost se Shakespearem, zabývá se Wollman i ve svém příspěvku, uveřejněném v Listech pro umění a kritiku.¹³ Kromě řady dalších zajímavých článků vyšly téhož roku i první knižní studie. A. A. Umancev sleduje ve své rusky psané práci Пушкинские влияния в чешской литературе,¹⁴ jak dalece působil Puškin na českou literaturu. F. Táborský který se Puškinovým dílem zabýval jako překladatel, literární kritik i historik téměř půl století, věnoval Puškinovi v jubilejním roce kromě série časopiseckých statí¹⁵ i první českou monografii. Kniha, nazvaná výstižně Puškin pěvec svobody¹⁶ sleduje svobodomyšlné motivy v Puškinově tvorbě. Ve své době vzbudila zájem nejen českého tisku, ale vysoce ji ocenilo i sovětské vyslanectví v Praze. Vyjádřilo to ve svém dopise z 15. ledna 1938, jímž blahopřeje k osmdesátým narozeninám jejího autora Fr. Táborského:

Légation
de l'union des Républiques
sowietiques socialistes
Prague
Praha, dne 15. ledna 1938

Velectěný, drahý pane profesore!

Vám že je již osmdesát! Nechce se to věřit, nelze však polemizovat proti skutečnosti.

¹² R. Jakobson, *Puškinovy básně v překladu Ilji Barta*, Slovo a slovesnost 1937, str. 122; t ý ž, *Socha v symbolice Puškinově*, tamtéž str. 2; Arne Novák, *Zapomenutý průkopník Puškinův*, tamtéž, str. 46—50; P. Bogatyrev, *Byly slovenské písně pramenem Puškinovým?*, tamtéž str. 53—56; F. Wollman, *Puškinova cesta k baladické dramatice*, tamtéž str. 24—46.

¹³ Frank Wollman, *Tragická tvář Puškinova*, Listy pro umění a kritiku 1937, str. 102—108.

¹⁴ A. A. Уманцев, *Пушкинские влияния в чешской литературе*. Nákladem vlastním, Praha 1937, str. 8—9.

¹⁵ *Puškin v českém výtvarném umění*. Napsal František Táborský, Hollar XIII, 1937, č. 2, str. 105—113. F. T., *Nach 121 Jahren erschien gedruckt Puškins Gedicht „Der Schatten Von-Vizins“*, Prager Presse, 17. 1. 1937, str. 10. František Táborský, *Puškin und Havlíček*, Prager Presse, 7. 2. 1937, str. 10. O všech pracích Táborského věnovaných Puškinovi viz podrobněji v mé stati *Puškinské studie Františka Táborského*, Sborník prací filosofické fakulty brněnské university, 1968, D 15, str. 63 až 80. O jeho překladech srov. mou stat *K překladům Fr. Táborského z poezie A. S. Puškina*, tamtéž, 1960, D 7, str. 15—35.

¹⁶ Fr. Táborský, *Puškin pěvec svobody*, ČSAV, Praha 1937. Ostatní příspěvky v bibliografii: Jos. Bečka, H. Kosterka, Helena Procházková, *Puškin v české literatuře, Puškin u nás*, Orbis, Svět sovětů, Praha 1949, str. 384—415.

Dovolte mi, abych se dnes poklonil Vaší věčně mladé tvůrčí osobnosti a ještě jednou Vám poděkoval za Vaši překrásnou knihu o pěvci svobody, v které Jste s obdivuhodnou intuicí a velkou věcnou znalostí projevil mimořádné pochopení pro básnický profil našeho největšího klasika.

Vaše překrásná báseň napsaná k dvacátému výročí říjnové revoluce byla jedním z nejcennějších a nejryzejších darů, které moje vlast k této příležitosti obdržela ze zpřátelené Československé republiky.¹⁷

Pane profesore, přeji Vám dnes jen jedno: buďte hodně, hodně zdrav, abyste si ještě dlouho zachoval svou mladistvou svěžest.

Srdečně Vás zdraví,

Vám oddaný

S. Alexandrovský (podpis nečitelný)

vyslanec SSSR v ČSR.¹⁸

Z podnětu Sovětského vyslanectví v Praze byla uskutečněna samostatná akce, která svérázným způsobem dokázala Puškinovu popularnost v tehdejší Čechoslovensku. Dne 8. ledna 1937 rozeslala sovětská ambasáda řadě předních kulturních pracovníků dopis tohoto znění:

SSSR

Polnomočnoje predstaviteľstvo

v Českoslovakii, Doudlebská ul. č. 4,

tel. 316-77, 316-81.

Praha XII

Praha 8. 1. 1937

Vážený pane!

Kulturní svět vzpomíná 10. února 1937 stého výročí smrti Alexandra Puškina, jenž nejen že má dosud pronikavý vliv na literární tvorbu národů slovanských, ale je i jedním z největších básníků všech národů.

Chtěl bych přispěti k oslavě velikého Puškinova dne tím, že bych vydal menší českou knížku, ve které by se někteří význační českoslovenští básníci, spisovatelé a umělci vyslovili, každý asi na jedné nebo dvou stránkách, svým charakteristickým způsobem o tom,

čím je jim Puškin.

Tak vznikne živá a současně památná publikace menšího rozsahu.

Zvu Vás srdečně k autorské spolupráci na této knize. Představuji si věc tak, že byste se u mne laskavě účastnil(a) přátelské literární besedy o Puškinovi. Chcete-li přinést rukopis svého projevu s sebou, račte tak učinit. Jinak mám k Vaší dispozici stenografku, která by Vaše názory zachytila. Jedině tento postup umožní vydání knihy v době co nejkratší.

¹⁷ Jde o báseň SSSR 1917–1937, kterou Táborský napsal k dvacátému výročí Velké říjnové revoluce a kterou zařadil do své sbírky *Můj breviář* (1938). I když po stránce umělecké nemá báseň valnou hodnotu, je dokladem toho, že Táborský na konci svého života uznal nezbytnost revoluce, jež dala vzniknout „zemí dobytých lidských práv“, kterou obdivuje jak pro její smělé plány přestavby, tak pro mírové úsilí, v němž vidí protiváhu fašistického nebezpečí.

¹⁸ Dopis je uložen v Pozůstalosti Fr. Táborského v archívu Památníku národního písemnictví v Praze.

Souhlasíte-li s mým návrhem, prosím, abyste považoval(a) tento dopis za pozvání k literární besedě o Puškinovi na vyslanectví SSSR v Praze XII, Doudlebská 4, dne 20. ledna t. r. v 17 hod.

Vyprošuji si Vaši laskavou odpověď.

S projevem dokonalé úcty:

S. S. Alexandrovský (podpis nečitelný)
vyslanec Svazu sovětských socialistických republik¹⁹

Výsledkem byla publikace *Věčný Puškin*,²⁰ v níž se kromě obou prezidentů vyznávalo pětadvacet autorů ze svého vztahu k Puškinovi, každý podle svého zaměření a temperamentu. Překladatelé jako Otokar Fischer, Petr Kříčka či Josef Hora vypovídali, co je k Puškinovu dílu přivedlo, nebo co z něho při tak blízkém kontaktu vyčetli. Ze svého vřelého vztahu k Puškinovi vyznává se zde i řada dalších českých básníků a spisovatelů: Janko Jesenský v básni *Smrť Puškina*, Laco Novomeský, Fr. Halas, K. Toman, bratři Čapkové, I. Olbracht, Jos. Kopta, Jaroslav Kratochvíl, Marie Majerová, Helena Malířová, A. M. Tilschová, Fr. Kubka aj. J. Horák nastínil v úvodu vývoj českého překladatelství z Puškina od třicátých let 19. stol. až po současnost. Max Brod se zaměřil na Puškinův vztah k Shakespeareovi. Zd. Nejedlý, F. C. Weiskopf a Fr. Táborský věnovali pozornost Puškinově politické lyrice a ohlasu jeho díla v Sovětském svazu, který odkryl nové prameny pro další puškinské bádání. Publikace tedy ukázala zřetelně, že Puškin je v Československu básník velmi živý a aktuální a svým čtenářům také skutečně blízký. Tutéž skutečnost ostatně potvrdilo i jubilejní vydání Puškinových *Vybraných spisů* ve čtyřech dílech,²¹ na němž se podíleli nejlepší soudobí čeští překladatelé, jako byli P. Kříčka, Jos. Hora, Ot. Fischer, B. Mathesius, V. Nezval, P. Eisner, Fr. Táborský a Fr. Nechvátal.

Pro dějiny moderního českého překladu je ostatně příznačné, že nejvyšší úrovně dosahuje české překladatelství po zásadním zvratu, který způsobily za první světové války Čapkovy překlady moderní francouzské poezie, právě v přebásnění ruských klasiků Puškina a Lermontova.²² Že to byl ve své době — v předvečer a na samém počátku druhé světové války — čin velkého dosahu nejen kulturního, ale i politického, není třeba zdůrazňovat.

Ze všeho, co bylo řečeno, vyplývá, že kulturní spolupráce mezi ČSR a SSSR byla v meziválečném údobí, zvláště pak po druhé polovině třicátých let velmi intenzivní. Také tato okolnost spolu se známými politickými podmínkami v době mobilizace a Mnichova přispěly nebyvalou měrou k růstu proruských sympatií v nejšířších lidových vrstvách, což se stalo ještě intenzivnější v průběhu následujících válečných událostí.

¹⁹ Dopis tohoto znění, adresovaný Táborskému, který se akce rovněž zúčastnil, je uložen tamtéž.

²⁰ *Věčný Puškin*. Vydal spolu s Františkem Halasem a Frant. Kubkou v nákladu 1000 neprodejných výtisků, z nichž 300 bylo číslováno, vyslanec SSSR v Praze S. S. Alexandrovskij, Praha 1937.

²¹ A. S. Puškin, *Vybrané spisy I.—IV.*, Melantrich, Praha 1936—1938.

²² M. J. Lermontov, *Vybraných spisů* sv. I.—III., Melantrich, Praha 1941—1945.

12/ Josef Kubiček,
Zavalená sloj, dubové dřevo, 1924.

